

VAN DE NU VOLGENDE GESCHIEDENIS heb ik ruim een halve eeuw geleden kennis genomen in het huis van mijn overgrootmoeder, de oude senatorsvrouw Feddersen, terwijl ik tegen haar leunstoel zat en me verdiepte in een in blauw karton gebonden tijdschrift; of het een nummer van de *Leipziger* is geweest of een deeltje van de *Hamburger Bloemlezingen* kan ik mij niet meer herinneren. Nog voel ik, als een huivering, hoe de hand van de ruim tachtigjarige vrouw daarbij liefkozend over de haren van haar achterkleinkind gleed. Zijzelf en die tijd zijn reeds lang begraven; vergeefs ook heb ik later die bladen er nog op nagezocht; hierdoor durf ik geenszins in te staan voor de waarheid van de hier vermelde feiten, maar evenmin kan ik meegaan met iemand die ze zou willen bestrijden; slechts één ding kan ik met zekerheid zeggen: nooit is er in mijn leven iets gebeurd waardoor ze weer in mij werden opgeroepen, maar toch zijn ze sinds die tijd niet meer uit mijn gedachten verdwenen.

Het was in het derde decennium van onze eeuw, op een namiddag in oktober – zo begon de toenmalige verteller – dat ik in een hevig noodweer over een Noordfriese dijk reed. Aan mijn linkerkant had ik nu al meer dan een uur het verlaten polderland, waar ook het laatste vee was weggehaald; aan mijn rechter, dreigend nabij, de Noordzeewadden. Vanaf de dijk zou men eigenlijk de kwelders en eilanden moeten kunnen zien, maar ik zag niets dan de geelgrouwe golven, die on-

ophoudelijk, alsof ze brulden van woede, tegen de dijk beukten en mij en mijn paard af en toe bespatten met smerig schuim; daarachter een schemering vol onrust, waarin hemel en aarde niet te onderscheiden waren; want ook de halve maan, die nu aan de hemel stond, werd meestentijds door jagende wolkenluiers aan het oog onttrokken. Het was ijskoud; met mijn verkleumde handen kon ik nauwelijks de teugel houden, en ik sloeg geen acht op de meeuwen en kraaien die zich ononderbroken schreeuwend en krassend door de storm het land in lieten drijven. De nacht begon te vallen, en de hoeven van mijn paard kon ik al niet goed meer onderscheiden. Geen levende ziel had mijn pad gekruist, ik hoorde niets dan het geschreeuw van de vogels als ze mij of mijn trouwe merrie met hun lange vleugels rakelings voorbijshoten en het geraas van wind en water. Ik moet bekennen dat ik af en toe naar een veilige plek verlangde.

Het was nu al voor de derde dag zulk weer en ik had mij al te lang laten ophouden door een zeer dierbaar familielid, op een hofstee die hij bezat in een van de meer noordelijke buurtschappen. Maar vandaag kon dit niet langer; ik moest voor zaken naar de stad, die ook nu nog wel op een afstand van enkele uren naar het zuiden voor mij lag, en ondanks alle overredingskunst van mijn neef en zijn lieve vrouw, ondanks de mooie, zelfgekweekte perinette- en grand-richard-appels, die nog geproefd moesten worden, was ik 's middags weggereden. 'Wacht maar tot je bij de zee bent!' had hij me nog vanuit zijn huisdeur nageroepen. 'Je keert wel weer om! Je kamer wordt voor je vrijgehouden!'

En inderdaad, toen een zwart wolkendek het om mij heen aardedonker maakte en de huilende windstoten mij en mijn merrie op datzelfde moment van de dijk dreigden te duwen, flitste het door mij heen: 'Wees geen dwaas! Keer om en ga terug naar je vrienden, terug naar dat warme nest!' Maar toen bedacht ik dat de weg terug waarschijnlijk nog langer zou zijn dan die naar mijn reisdoel; en dus draafde ik verder en trok de kraag van mijn mantel tot over mijn oren.

Nu echter kwam mij op de dijk iets tegemoet. Ik hoorde niets, maar steeds duidelijker meende ik, wanneer de halve maan een zwak licht naar omlaag zond, een donkere gestalte te ontwaren; en al gauw toen deze naderbij kwam, zag ik het: een gestalte op een paard, een hoogbenige, magere schimmel; een donkere mantel fladderde om zijn schouders en terwijl hij mij in vliegende galop passeerde, keken mij vanuit een bleek gezicht twee vurige ogen aan.

Wie was dat? Wat wilde hij? – En nu drong tot mij door dat ik noch de hoefslag, noch het hijgen van het paard had gehoord; en toch waren paard en ruiter mij rakelings voorbijgereden!

In gedachten hierover reed ik verder, maar veel tijd om na te denken kreeg ik niet, want nu reed hij mij van achteren opnieuw voorbij. Het leek of de fladderende mantel mij in het voorbijgaan raakte, en net als de eerste keer was de verschijning mij zonder geluid voorbijgestoven. Daarop zag ik hem steeds verder van mij vandaan; en toen was het plotseling net of ik zijn schim langs de binnenkant de dijk zag afgaan.

Met enige aarzeling reed ik erachteraan. Op de bewuste plek aangekomen zag ik beneden in de polder vlak bij de dijk het glanzende water van een groot wiel – zo noemen ze daar de gaten die bij een dijkdoorbraak in het land worden geslagen en die dan meestal als kleine, maar diepe poelen achterblijven.

Ondanks de beschutting van de dijk was het water opvallend onrustig; de ruiter kon het niet verstoord hebben; ik zag verder niets van hem. Maar ik ontwaarde wel iets anders, dat ik met vreugde begroette: voor mij, laag uit de polder, glinsterde mij vanaf verschillende plaatsen een groot aantal lichtjes tegemoet. Ze leken uit een groepje langwerpige Friese huizen te komen, dat daar verspreid lag over terpen die verschillend van hoogte waren; vlak voor mij echter, half tegen de binnendijk aan, lag een groot huis van hetzelfde type. Aan de zuidkant, rechts van de voordeur, zag ik dat alle ramen verlicht waren; daarachter ontwaarde ik mensen, en on-

danks de storm meende ik hen te horen. Mijn paard was al eigener beweging de weg langs de dijk opgelopen, die mij voor de deur van het huis bracht. Het was kennelijk een herberg, want voor de ramen ontwaarde ik de zogenaamde 'ricks'*: op twee steunen rustende balken met grote ijzeren ringen, waaraan het vee en de paarden die hier moeten wachten, kunnen worden vastgemaakt.

Ik bond mijn paard aan zo'n ring vast en vertrouwde het hierna toe aan de knecht, die mij tegemoet kwam toen ik de hal binnentrad. 'Is hier een vergadering?' vroeg ik hem, want uit de kamerdeur drong nu duidelijk het geluid van stemmen en glaserinkel tot mij door.

'Is wull so wat, '* antwoordde de knecht in Platduits – later vernam ik dat dit naast het Fries hier al meer dan honderd jaar in zwang was – 'Diekgraf und Gevollmächtigten un wecke von de annern Interessenten! Dat is um 't hoge Water! '*

Toen ik binnentrad, zag ik aan een lange tafel, die onder de ramen geplaatst was en waar een schaal met punch op stond, ongeveer een dozijn mannen zitten; en een man die er bijzonder voornaam uitzag, leek mij de scepter over hen te zwaaien.

Ik groette en vroeg of ik erbij mocht komen zitten, wat mij welwillend werd toegestaan. 'U houdt hier de wacht?' zei ik tegen dezelfde man. 'Het is bar en boos buiten; de dijken zullen het zwaar te verduren hebben!'

'Zeker,' antwoordde hij. 'Maar wij, hier aan de oostkant, denken nu wel buiten gevaar te zijn. Alleen daarginds, aan de overkant, is het niet veilig. De dijken zijn daar grotendeels nog van het oude type; onze zeedijk is al in de vorige eeuw opnieuw gelegd. – Wij hebben het daarnet buiten koud gekregen, en u,' voegde hij eraan toe, 'zal het wel niet anders zijn vergaan. Maar wij moeten het hier nog een paar uur uithouden; buiten hebben we betrouwbare mensen, die ons op de hoogte houden.' En nog voor ik bij de herbergier wat kon bestellen, was mij al een dampend glas toegeschoven.

Ik vernam al gauw dat mijn vriendelijke buurman de dijkgraaf was. We waren in gesprek geraakt en ik begon hem over mijn vreemde ontmoeting op de dijk te vertellen. Hij was één en al aandacht, en plotseling merkte ik dat alle gesprekken om ons heen verstomd waren. 'De schimmelruiter!' riep iemand uit het gezelschap, en er ging een golf van schrik door de anderen.

De dijkgraaf was opgestaan. 'Julie hoeven niet te schrikken,' sprak hij over de tafel heen, 'het gaat niet speciaal om ons. In 1817 was het ook voor de overkant bestemd; laten we hopen dat ze op alles zijn voorbereid!'

Ik voelde alsnog een huivering bij mij opkomen. 'Neemt u mij niet kwalijk,' zei ik, 'maar wat is er met die schimmelruiter?'

Buiten de kring, achter de kachel, zat, ietwat in elkaar gedoken, een kleine magere man in een kaal zwart jasje; zijn ene schouder leek een beetje uit te steken. Hij had niet aan het gesprek van de anderen deelgenomen, maar zijn ogen, die ondanks zijn schaarse grijze haren nog steeds door donkere wimpers omlind werden, lieten duidelijk zien dat hij hier niet was gekomen om te slapen.

Naar hem strekte de dijkgraaf zijn hand uit: 'Onze schoolmeester,' sprak hij met luide stem, 'is hier degene die u dat het beste kan vertellen, al doet hij dat wel op zijn eigen manier en niet zo goed als mijn oude huishoudster Antje Vollmers het zou doen.'

'Dat meent u niet, dijkgraaf,' klonk, vanachter de kachel, de ietwat versleten stem van de schoolmeester, 'dat u mij wilt vergelijken met die onnozele heks van u.'

'Ja, ja, schoolmeester,' antwoordde de ander, 'maar aan heksen schijnen dergelijke verhalen het best te kunnen worden toevertrouwd.'

'Laten we het er dan maar op houden,' sprak de kleingebouwde man, 'dat we het hierover niet helemaal eens zijn;' en over zijn fijne gelaat gleed een superieur lachje.

'U ziet,' fluisterde de dijkgraaf mij in het oor, 'hij is nog

steeds een tikje hoogmoedig; als jongeman heeft hij ooit theologie gestudeerd en louter vanwege een afgesprongen huwelijk is hij hier in zijn geboortedorp als schoolmeester blijven hangen.'

De oude man was inmiddels uit zijn hoekje bij de kachel te voorschijn gekomen en had naast mij aan de lange tafel plaats genomen. 'Vertel, vertel op, meester,' riepen een paar jongeren uit het gezelschap.

'Natuurlijk,' sprak de grijsaard, terwijl hij zich tot mij richtte, 'wil ik graag aan uw verzoek voldoen; maar er zit veel bijgeloof tussen en het is een hele kunst dat erbuiten te houden.'

'Ik zou het juist op prijs stellen als u dat niet weglaat,' antwoordde ik; 'u kunt erop vertrouwen dat ik zelf wel het kaf van het koren zal scheiden.'

De oude man keek mij met een begrijpend lachje aan: 'Goed dan,' zei hij. 'In het midden van de vorige eeuw, of om preciezer te zijn, vlak daarvoor en erna, was er hier een dijkgraaf die van dijken en sluizen meer wist dan wat je normaal van een boer of een landeigenaar kunt verwachten. Maar het hield ook weer niet over, want wat de echte vakmensen daarover hadden opgeschreven, had hij nauwelijks gelezen; zijn kennis berustte enkel op eigen denkwerk, al was hij daar wel van jongs af aan mee bezig geweest.

U zult al wel gehoord hebben, mijnheer, dat Friezen goed kunnen rekenen en ook over onze Hans Mommsen uit Fahretoft heeft u vast wel eens horen praten.* Dat was een boer, maar toch kon hij kompassen en scheepsklokken, telescopen en orgels maken. Wel, de vader van de latere dijkgraaf was net zo iemand, maar dan in het klein. Hij bezat in de polder een paar stukken grond, waarop hij koolzaad en bonen verbouwde en ook een koe liet grazen. Tussendoor, in de herfst en het voorjaar, werkte hij ook als landmeter en 's winters, als vanaf zee de noordwester aan zijn luiken rammelde, was hij in zijn woonkamer bezig met pen en graveerstift. De jongen zat daar meestal bij en over zijn leerboek of bijbel heen

keek hij dan, met zijn hand in zijn blonde haar woelend, hoe zijn vader bezig was met meet- en rekenwerk. En op een avond vroeg de jongen hem waarom iets dat hij net had opgeschreven, juist op deze manier moest en of het niet anders zou kunnen, en gaf toen zijn eigen kijk op het probleem. Maar zijn vader, die het antwoord schuldig moest blijven, schudde zijn hoofd en zei: "Dat kan ik je niet uitleggen; hou het er maar op dat het zo moet en dat jij je vergist. Als je er meer over wilt weten, zoek je morgen maar een boek op dat in de kist op zolder ligt en door een zekere Euclides* geschreven is; daarin wordt het uitgelegd!"

— De volgende dag was de jongen naar de zolder gegaan en hij had het boek al gauw gevonden, want veel boeken waren er niet in huis; maar zijn vader lachte toen hij het voor hem op tafel legde; het was een Hollandse Euclides en Hollands, ook al was het dan half Duits, begrepen ze geen van beiden. "Ja, ja," zei hij, "dat boek is nog van mijn vader; die begreep het. Maar is er niet een in het Duits?"

De jongen, die niet van veel woorden hield, keek zijn vader rustig aan en zei alleen: "Mag ik het houden? Een Duitse is er niet."

En toen de oude man knikte, liet hij hem nog een ander, half verscheurd boekje zien. "Dit ook?" vroeg hij weer.

"Neem ze allebei maar," zei Tede Haien. "Veel zul je er niet aan hebben."

Maar het tweede boek was een kleine Hollandse grammatica, en omdat de winter nog lang niet voorbij was, had hij er, toen tenslotte de kruisbessen in hun tuin weer bloeiden, al zo veel profijt van gehad, dat hij de Euclides, die toen toonaangevend was, bijna geheel begreep.

— Ik weet, mijnheer,' onderbrak de verteller zichzelf, 'dat dit verhaal ook over Hans Mommsen verteld wordt; maar wij hadden hier al onze Hauke Haien — zo heette de jongen — toen de eerste nog geboren moest worden. U weet ook wel dat er maar één keer een grotere beroemdheid hoeft te komen en men dicht hem alles toe wat, of het nu waar is of niet,

ooit door zijn voorgangers zou zijn bedreven. —

De oude man zag dat de jongen noch voor koeien, noch voor schapen iets voelde en het nauwelijks merkte als de bonen bloeiden, terwijl dat toch voor iedere polderman een bron van vreugde is. Daarnaast bedacht hij dat de kleine stee wel een bestaan kon bieden aan een boer en een hulpje, maar niet aan een halve geleerde met een knecht, en verder nog dat hijzelf ook niet echt veel had bereikt. Daarom besloot hij zijn opgeschoten jongen naar de dijk te sturen, waar hij van Pasen tot Sint-Maarten* met andere arbeiders grond moest kruien. “Dat zal hem genezen van die Euclides,” zei hij bij zichzelf.

En de jongen kruide, maar de Euclides had hij altijd in zijn zak, en wanneer de werkmensen 's morgens of tijdens de middagschaft hun brood opaten, zat hij op zijn omgekeerde kruiwagen met het boek in zijn hand. En wanneer in de herfst het water steeds hoger kwam en het werk menigmaal stilgelegd moest worden, ging hij niet met de anderen mee naar huis, maar bleef met zijn handen over zijn knieën gevouwen aan de glooiende zeekant van de dijk zitten. Daar zat hij dan urenlang te kijken hoe de grijze Noordzeegolven steeds hoger tegen het gras van de dijk sloegen. Pas wanneer zijn voeten nat waren gespoeld en het schuim in zijn gezicht spatte, schoof hij een paar voet omhoog en bleef dan weer zitten. Hij hoorde het gedruis van het water, noch het gekrijs van de meeuwen en strandlopers die over of om hem heen vlogen en hem bijna met hun vleugels raakten, waarbij hun zwarte ogen in de zijne priemden; evenmin zag hij hoe vóór hem de nacht bezit nam van de onmetelijke, wilde waterwoestijn; hij had enkel oog voor de schuimende kraag van de branding, die bij hoogwater met felle slag steeds weer dezelfde plek trof en vlak voor hem de grasmat van de steile dijk wegsloeg.

Als hij lange tijd zo had zitten staren, knikte hij soms langzaam met zijn hoofd of tekende, zonder op te kijken, met zijn hand een flauwe lijn in de lucht, alsof hij zo de glooiing van de

dijk minder steil wilde maken. Wanneer het zó donker werd dat alle aardse dingen om hem heen uit het zicht verdwenen en alleen het donderend geluid van de golven overbleef, stond hij op en draafde half doorweekt naar huis.

Toen hij zo op een avond bij zijn vader, die zijn meetapparaten aan het poetsen was, de kamer binnenstapte, veerde die op: "Wat voer jij buiten uit? Je had wel kunnen verzuipen; de golven vreten vandaag aan de dijk!"

Hauke keek hem koppig aan.

"Hoor je me niet? Ik zeg dat je had kunnen verzuipen!"

"Ja," zei Hauke, "maar ik ben toch niet verzopen!"

"Nee," antwoordde de oude man na een poosje en keek hem schijnbaar afwezig aan, "deze keer nog niet."

"Maar," ging Hauke verder, "onze dijken zijn niks waard!"

"Wat zeg je, jongen?"

"De dijken, zeg ik!"

"De dijken zijn wàt?"

"Ze deugen niet, vader!" antwoordde Hauke.

De oude man lachte hem in zijn gezicht uit. "Wat nu, jongen? Je bent zeker het wonderkind van Lübeck!"*

Maar de jongen liet zich niet van de wijs brengen. "De zee-kant is te steil," zei hij. "Als er weer eens zo'n stormvloed als vroeger komt, dan kunnen we ook hier achter de dijk verzuipen."

De oude man haalde zijn pruimtabak uit zijn zak, nam een pluk en schoof die achter zijn kiezen. "En hoeveel wagens heb je vandaag gekruidd?" vroeg hij geërgerd. Want hij begreep wel dat ook het werk aan de dijk geen eind had gemaakt aan het denkwerk.

"Ik weet het niet, vader," zei hij. "Zo'n beetje wat de anderen ook deden, misschien een half dozijn meer; maar – de dijken moeten anders worden!"

"Nou," vond de oude man en hij lachte luid, "misschien breng je het nog eens tot dijkgraaf; dan maak je ze maar anders!"

“Ja, vader!” antwoordde de jongen.

De oude man keek hem aan en slikte een paar keer. Toen liep hij de kamer uit; hij wist niet wat hij de jongen moest antwoorden.

Ook toen tegen het eind van oktober het werk aan de dijk voorbij was, bleef voor Hauke Haien de gang naar de zeekant in het noorden het favoriete tijdverdrijf. Rond Allerheiligen razen de najaarsstormen over ons land, zodat het bij ons heet dat Friesland die dag beklagen mag. Maar Hauke keek ernaar uit, zoals de kinderen tegenwoordig naar het kerstfeest uitkijken.* Werd er een springvloed verwacht, dan kon je er zeker van zijn dat hij, ondanks storm en noodweer, ergens ver weg moederziel alleen op de dijk lag. En als de meeuwen krijsten, als het water tegen de dijk beukte en bij het terugrollen hele repen gras mee de zee in sleurde, zou je Haukes boze gelach hebben kunnen horen. “Veel bijzonders kunnen jullie niet,” schreeuwde hij tegen het lawaai in, “net als de mensen!” En ten slotte holde hij dan, vaak in het donker, vanaf zijn verlaten plek langs de dijk naar huis, totdat hij de lage deur onder zijn vaders rieten dak bereikt had, waar zijn opgeschoten gestalte onderdoor glipte, de kleine woonkamer in.

Soms had hij een handvol klei bij zich. Dan ging hij naast zijn vader zitten, die hem nu liet begaan, en kneedde bij het schijnsel van de dunne vetkaars allerlei dijkmodellen, legde ze in een platte bak met water en probeerde daarin de invloed van de golven na te bootsen; of hij nam zijn lei en tekende daarop het profiel voor de zeekant van de dijk zoals het volgens hem eruit moest zien.

Het kwam niet in hem op met zijn vroegere schoolmakers op te trekken; van hun kant schenen die zich aan zo'n dromer evenmin iets gelegen te laten liggen. Toen het weer winter was geworden en de vorst zijn intrede had gedaan, zwierf hij nog verder weg, naar plekken aan de dijk waar hij voordien nooit was geweest, totdat de onafzienbare, met ijs bedekte waddenvlakte voor hem lag.